

cueerde gezinnen bleven nog geruime tijd in de oorden die hun door de overheid waren toegewezen – de meeste waren bij andere gezinnen ingekwartierd, hetgeen in vele gevallen moeilijkheden over en weer met zich had gebracht. Die moeilijkheden moest men na de bevrijding blijven aanvaarden.

Voor andere in Nederland verplaatste groepen was de terugkeer in zoverre eenvoudiger dat er althans woonruimte voor hen was – wij denken aan de onderduikers, aan de hongervluchtelingen, aan de in de hongerwinter geëvacueerde kinderen en aan de mannen en jongens die in het oosten van het land versterkingen hadden moeten aanleggen. Grote groepen Nederlanders evenwel (bijna driehonderdtachtigduizend van de genoemde ca. éénmiljoennegenhonderdduizend) bevonden zich aan het einde van de oorlog in Europa buiten Nederland, veruit de meesten in Duitsland – *die* groepen waren het die gerepatriëerd moesten worden.

Wat had de regering in Londen voorbereid?

De minister van sociale zaken, dr. J. van den Tempel, had in oktober '43 een regeringscommissaris voor de repatriëring benoemd: G. F. Ferwerda, die voordien lid van de Nederlandse Scheepvaart- en Handelscommissie was geweest, en Ferwerda had met veel moeite medewerkers aangetrokken voor de door hem te leiden Repatriëringsdienst. Het was duidelijk dat deze dienst ten nauwste zou moeten samenwerken met de militaire instanties die aanvankelijk in Frankrijk, België en Duitsland het gezag zouden uitoefenen – alleen al op vervoersgebied zou hun hulp onontbeerlijk zijn; had men bijvoorbeeld geen verlof van het Geallieerde hoofdkwartier, *Supreme Headquarters Allied Expeditionary Forces* oftewel *Shaef*, dan kwam men Duitsland niet binnen en was men door *Shaef* niet erkend, dan kreeg men geen vervoermiddelen en geen druppel benzine. Het zou dan ook logisch zijn geweest als de Repatriëringsdienst een onderdeel was geworden van het door *Shaef* erkende Militair Gezag, dat trouwens de te repatriëren personen in Nederland zou moeten opvangen, maar van den Tempel, een verklaard tegenstander van het Militair Gezag, had zich daar met hand en tand tegen verzet.

De gevolgen bleven niet uit.

Dank zij de hulp die Franse en Belgische officiële instanties aan Ferwerda's dienst verleenden, kon deze, in samenwerking met het Militair Gezag en de Nederlandse buitenlandse dienst (de ambassades en consulaten), in Frankrijk en België van de herfst van '44 af nuttig werk doen (de daar aangetroffen ontheemden alsook de talrijken die door het Militair Gezag uit delen van Limburg en Noord-Brabant en uit de Betuwe naar België waren geëvacueerd, werden zo goed mogelijk opge-